

NS-transporten naar de dood

De Nederlandse Spoorwegen hebben kort na de capitulatie van Nederland in de meidagen van 1940 een afspraak gemaakt met de Duitse bezetter dat het bedrijf baas in eigen huis zou blijven. Het resultaat van deze afspraak was dat het bedrijf niet alleen treinen liet rijden voor de eigen bevolking, maar ook voor de Duitsers opdrachten zou uitvoeren. Dat betekende onder meer het alsnog afvoeren van Nederlandse militairen in krijgsgevangenschap in mei 1943, het transporteren van Joden naar vernietigingskampen, het transporteren van verzetsmensen naar concentratie- en vernietigingskampen, het transporteren van gijzelaars naar concentratiekampen.ⁱ

Salo Muller, bekend als fysiotherapeut van Ajax, eiste herstelbetalingen, niet alleen voor Joodse slachtoffers, maar ook voor anderen die tegen hun wil door NS waren vervoerd. NS reageerde afwijzend, want NS deed al veel en aan individuele uitkeringen wilden ze niet beginnen. Pas toen hij dreigde met een rechtszaak gaf NS toe. Aan het eind van 2018 werd bekend dat NS een onafhankelijke commissie ging instellen. Deze commissie zou gaan kijken hoe NS kon overgaan tot schadevergoedingen voor mensen die tijdens de Duitse bezetting op treintransport waren gezet. Door NS zou niet alleen naar Joodse slachtoffers worden gekeken, maar naar alle 'trein'-slachtoffers.ⁱⁱ In januari 2019 werd de Commissie Individuele Tegemoetkoming Slachtoffers WOII Transporten NS onder voorzitterschap van Job Cohen ingesteld.

Waarom is er eigenlijk een commissie benoemd?

Een eerstejaars student politicologie of bestuurswetenschappen leert al waarom er commissies worden benoemd. Dat kan zijn om een advies te verkrijgen van specialisten, maar het kan ook zijn dat een organisatie niet zelf wil worden aangesproken op de uitkomsten, maar wil kunnen verwijzen naar een 'deskundig' advies. Overigens leren deze studenten ook dat aan de aard en de samenstelling van een commissie ook conclusies kunnen worden verbonden.

Het werken met dit soort commissies is in de politiek een gebruikelijke vorm.

De commissie schrijft in zijn rapport van 26 juni 2019ⁱⁱⁱ bij de installatie een tweeledige opdracht te hebben gekregen: Het uitbrengen van een advies aan NS op welke wijze een individuele tegemoetkoming aan overlevenden en direct nabestaanden van de hiervoor omschreven transporten tijdens de Tweede Wereldoorlog kan worden vormgegeven en daarnaast het verzorgen van de daadwerkelijke uitkering.

De oorspronkelijke bedoeling van de NS was dus om een individuele tegemoetkoming beschikbaar te stellen aan de meest direct door zijn handelen getroffen, namelijk diegenen die door NS in opdracht van de bezetter zijn getransporteerd naar de kampen Westerbork, Vught of Amersfoort en van daaruit op transport zijn gesteld naar concentratie- en vernietigingskampen buiten Nederland. Een prima omschrijving. Daar vallen ook mensen uit het voormalig verzet onder. Daar vallen zeker ook de mensen onder die naar een concentratiekamp zijn afgevoerd omdat ze Joden hadden geholpen met onderduiken of anderszins. Zo staat het dan ook omschreven in het rapport van de commissie.

Het is de commissie geweest die is gaan morrelen aan de omvang van de opdracht.

De commissie schrijft dat de NS in een later stadium op verzoek van de commissie deze afbakening nader heeft toegelicht. Het gaat om de overlevenden van de transporten die tijdens de Tweede Wereldoorlog met transporten uit Nederland zijn weggevoerd naar genoemde kampen, die na de oorlog zijn teruggekeerd en nu nog in leven zijn. Het gaat ook om de weduwen of weduwnaars en de nu nog levende kinderen van hen die met de transporten zijn weggevoerd naar de concentratiekampen en vernietigingskampen en daaruit niet zijn teruggekeerd. De commissie schrijft dat deze opsomming is opgenomen in de statuten van de Stichting die hiervoor is opgericht. De oorsprong van de NS om een tegemoetkoming te willen betalen ligt in het door de NS laten rijden van extra/speciale treinen in opdracht van de bezetter met het doel om mensen naar de vernietigings- en concentratiekampen te brengen. Treinen dus die speciaal met het doel van de zuiveringsoperatie van de bezetter gereden zijn (met name Joden, Roma en Sinti – deze mensen/groepen zijn gedocumenteerd door de bezetter). Treinen waarvoor door NS facturen gestuurd zijn aan de bezetter.

Kennelijk liet de NS met deze omschrijving nog een gaatje open voor bijvoorbeeld verzetsmensen, want *desgevraagd* (cursivering door schrijver) door de commissie heeft de NS nader toegelicht dat met 'zuiveringsoperatie van de bezetter' genocide wordt bedoeld, meer specifiek de vervolging van Joden, Roma en Sinti met het oogmerk van de bezetter hen als bevolkingsgroep uit te roeien.

Op 3 oktober 2019 vond een gesprek plaats van vertegenwoordigers van organisaties van verzet en slachtoffers, verenigd in het Centraal Overleg Voormalig Verzet en Slachtoffers (COVVS) met president-directeur Roger van Boxtel en zijn mensen. Ondergetekende was daarbij ook aanwezig. Van Boxtel was stellig in zijn uitspraak dat het van meet af aan de bedoeling was dat het ging om de transporten waarbij NS was betrokken bij genocide. Hij verwees daarbij naar de niet openbaar gemaakte documenten met gespreksverslagen. Daarmee strijdig was de opmerking van de directeur communicatie De Boer dat de eerdere berichtgeving over de tegemoetkoming verwarrend was ten opzichte van hetgeen in het eindadvies staat. Er is ook geen enkele reden te bedenken waarom de commissie in zijn advies de opdracht onjuist zou weergeven.

De commissie schrijft dat het uitsluiten van bepaalde groepen bij deze regeling voor betrokkenen en hun nabestaanden dan ook onbegrijpelijk kan overkomen. Dat geldt overigens ook voor de afgrenzingen die de commissie heeft gesteld voor de Joden, Sinti en Roma. In een bijeenkomst op 1 september 2019 van VBV, het Verbond Belangenbehartiging Vervolgingslachtoffers, met de voorzitter van de adviescommissie, de heer Job Cohen, werd door verschillende mensen hierover geklaagd. Het antwoord van Job Cohen was steeds dat grenzen nu eenmaal arbitrair zijn. Dat geldt onder meer voor het beperken van mogelijkheden voor kleinkinderen, voor het uitsluiten van omgekomen broers of zussen en voor de datum van 18 november 2018 als grens voor nog in leven zijnde overlevenden of nabestaanden, en voor het feit dat alleen een van de kinderen de tegemoetkoming mag aanvragen en dat kind dan voor de verdere verdeling moet zorgdragen. Het uitsluiten van verzetsmensen van deze regeling is niet alleen onbegrijpelijk, maar ook onaanvaardbaar. Van Boxtel sprak over een dunne lijn die is getrokken en dat het leed van verzetsmensen niet minder is dan van verzetsdeelnemers, maar hij gaat voorbij aan het feit dat ook anderen dan Joden, Sinti en Roma werden vervoerd met het oogmerk om vermoord te worden zoals de zogenaamde Nacht und Nebel gevangenen die op transport zijn gesteld naar Natzweiler en Grosz Rozen om daar vermoord te worden. Wat is het verschil tussen de onderduikgever en de Joodse onderduiker die beiden in opdracht van het Naziregime door de NS werden getransporteerd naar concentratie- en/of vernietigingskampen?

De terreur die de nazibezetter uitoefende op de bevolking beperkte zich niet alleen tot de genocide op Joodse Nederlanders, Roma en Sinti om wie zij waren, maar kende ook een meedogenloze reactie op eenieder die zich verzette. Werden bovendien Jehova's Getuigen, homoseksuelen en zwakzinnigen niet vermoord om wat zij waren?

De NS kent nu een individuele tegemoetkoming toe aan slachtoffers van genocide. Dat is op zich terecht. Echter, het feit dat de NS tienduizenden Nederlanders (alleen al 20.000 uit kamp Amersfoort) naar concentratiekampen heeft getransporteerd in opdracht van de nazi's moet het uitgangspunt zijn voor een individuele tegemoetkoming.

De door de NS uitgevoerde transporten maken hen verantwoordelijk en schatplichtig aan alle getransporteerden of nabestaanden.^{iv}

Henk Mreijen

Voorzitter Vereniging Kinderen van Verzetsdeelnemers 1940 -1945

7 oktober 2019

ⁱ De Nederlandse Spoorwegen in oorlogstijd 1939-1945 door David Barnouw, Dirk Mulder en Guus Veenendaal, WBOOKS, Zwolle 2019, pag. 9.

ⁱⁱ Idem, pag. 179, 180

ⁱⁱⁱ Advies Commissie Individuele Tegemoetkoming Slachtoffers WO II Transporten NS, pag. 3 van 12.

^{iv} Persbericht COVVS 4 oktober 2019 'Gelijke monniken, gelijke kappen'